

УДК 351:658.82

С. А. Матійко,
к. держ. упр.,

Мелітопольський інститут державного та муніципального управління КПУ

ІННОВАЦІЇ ЯК ДЕТЕРМІНАНТА БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

Визначено фактори зростання загальнодержавного значення інновацій. Обґрунтовано взаємозв'язок рівнів науково-інноваційного потенціалу країни й національної безпеки.

The factors of growth of national value of innovations are certain. Intercommunication of levels of scientifically-innovative potential of country and national safety is grounded.

Ключові слова: державне регулювання, інноваційна політика, інтенсивність, метод впливу, трансформація.

ВСТУП

Необхідність державного регулювання інноваційних процесів викликана, насамперед, зростанням їх значення для економіки й суспільства в цілому. Сьогодні економічне зростання базується на поєднанні екстенсивних та інтенсивних факторів. У сучасних умовах можливості зростання випуску продукції та послуг за рахунок більшої зайнятості населення й залучення до економічного обороту нових природних ресурсів стають дедалі обмеженішими. Вирішального значення для економічної динаміки набувають інтенсивні фактори. У свою чергу, підвищення кваліфікації кадрів і продуктивності праці, вдосконалення характеристик матеріалів і устаткування, їх віддача визначаються досягненнями науки і техніки, їх емпіричним поліпшенням і рівнем їх використання в господарстві, тобто поширенням нововведень.

Цьому повинна сприяти державна інноваційна політика, що розуміється як комплекс цілей, а також методів впливу державних структур на економіку та суспільство в цілому, пов'язаних з ініціюванням і підвищенням економічної та соціальної ефективності інноваційних процесів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Питання щодо механізмів державного управління інноваційним розвитком розглядали: В. Александров, В. Воротін, М. Гаман, В. Горник, В. Гусев, О. Дацій, В. Дорофієнко, М. Корецький, А. Мерзляк та інші.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

- визначити фактори зростання загальнодержавного значення інновацій;
- обґрунтувати взаємозв'язок рівнів науково-інноваційного потенціалу країни й національної безпеки.

РЕЗУЛЬТАТИ

Характерною властивістю інноваційної політики є широта дії: вона націлюється на пропозицію інноваційних ідей, ініціює початковий попит на результати інноваційних процесів, сприяє залученню в інноваційний бізнес фінансово-кредитних засобів та інформаційних ресурсів,

створює сприятливий для інновацій економічний і політичний клімат. Нарешті, загальна риса інноваційної політики — врахування особливостей інноваційного процесу: його циклічності, розчленованості на етапи, імовірнісного характеру, високого рівня ризику тощо.

У Законі України "Про державне прогнозування і розробку програм економічного і соціального розвитку України", прийнятому в 2000 р., відображені передумови й умови здійснення інноваційної політики нашої держави. У ньому йдеться про те, що стимулювання науково-технічного розвитку, реалізація завдань структурної інноваційної стратегії повинні стати однією з визначальних цілей Уряду України, органів виконавчої влади на місцях [2, с. 15].

Державна інноваційна політика базується на Концепції науково-технологічного й інноваційного розвитку України (1999), Законі України "Про наукову і науково-технічну діяльність" (1999), Законі України "Про інноваційну діяльність" (2002). Наприклад, у Донецькій області здійснюється Програма науково-технічного розвитку до 2020 р., прийнята Регіональна хартія інноваційної культури. Проте, як показує досвід, цього ще недостатньо. Так, у концепції наукового технологічного й інноваційного розвитку України, схваленій Верховною Радою України 13 липня 1999 р., зазначено, що невід'ємною частиною державної інноваційної політики має стати створення умов для розширення сфери й масштабів попиту, пропозиції і поширення науково-технічних знань у країні, комерційного впровадження наукових технологічних розробок у виробництво [1, с. 65]. Для цього, зокрема, повинно бути забезпечено: підвищення рівня та розширення сфери науково-дослідних, дослідно-конструкторських розробок, у тому числі шляхом систематичного підвищення частки витрат на науку в державному бюджеті; створення інноваційних структур (інкубаторів, центрів тощо) інформаційних та інфраструктурних підприємств, які сприятимуть упровадженню нових технологій у виробництво; удосконалення організаційно-економічного механізму міжнародного трансферу технологій з метою створення політичних, правових, економічних умов для припливу іноземного капіталу, а також експорту вітчизняних технологій; сприяння розвитку винахідництва й забезпечення надійного

патентного захисту результатів прикладних НДДКР в Україні і за кордоном [4, с. 223].

У зв'язку із цим Верховною Радою України був прийнятий Закон України "Про інноваційну діяльність" [2, с. 15], але цього недостатньо. Цей закон надає деякі пільги в оподаткуванні інноваційної діяльності суб'єктів інноваційної діяльності, а саме: стягування ПДВ і податку на прибуток у розмірі 50%, прискорену амортизацію основних фондів і сплату земельного податку в розмірі 50% ставки оподаткування. Проте термін дії пільгового ПДВ і податку на прибуток обмежується терміном дії свідоцтва про державну реєстрацію інноваційного проєкту і здійснюється за умови початку виконання проєкту не пізніше від 18 місяців з дати його державної реєстрації. Термін дії свідоцтва — 3 роки. А оскільки зазвичай потрібен якийсь час для запуску виробництва, то реальний термін пільгового оподаткування зменшується на цей період. Цей закон надає можливість фінансової підтримки інноваційної діяльності шляхом надання державними й комунальними інноваційними фінансово-кредитними установами повного або часткового (до 50%) безвідсоткового кредитування вибраних інноваційних проєктів, повної або часткової компенсації відсотків за кредитами, державних гарантій комерційним банкам, які здійснюють кредитування пріоритетних інноваційних проєктів, майнового страхування реалізації останніх у страховиків відповідно до Закону України "Про страхування". Проте не визначаються критерії вибору інноваційних проєктів, хоча і вказується, що відбір організується в порядку, який визначається спеціально уповноваженим центральним органом виконавчої влади у сфері інноваційної діяльності. У тіні залишаються й такі утворення, як венчурні підприємства, які можуть стати одним із визначальних моментів інноваційного розвитку.

Отже, істотним фактором зростання загальнодержавного значення інновацій є їх вирішальний вплив на макроекономічні показники.

Окреслені питання створюють теоретичну базу для поглиблення уявлень про природу економічного розвитку останніх років і потенціалу зростання для трансформаційної української економіки. Незавершеність трансформаційних процесів ставить під сумнів можливість стабілізації високих темпів зростання на основі принципів посттрансформаційного розвитку. Це вимагає від нас більш детального осмислення логіки трансформування. Зарубіжний досвід та існуюча практика показують, що під впливом інноваційних процесів змінюється також структура економіки. За рахунок зростання ефективності використання ресурсів частина їх вивільнюється і перерозподіляється до інших сфер діяльності [3, с. 88]. Наприклад, падає частка зайнятих у сільському господарстві — різко зростає частка зайнятих у секторі послуг. До того ж інновації виступають безпосередньою причиною виникнення одних виробництв і галузей, а також поступового відмирання і зникнення інших. Інновації змінюють і економічну організацію суспільства. З'являються нові елементи у спектрі основних господарських структур (наприклад, венчурні фірми), трансформується зміст їх взаємозв'язків. Відбуваються зрушення у структурі та реалізації різноманітних форм власності.

Розвиваються технології управління. Вертикальні впливи дедалі більшою мірою доповнюються горизонтальними зв'язками. Відповідно змінюється і зміст власне державного регулювання економіки, що відбувається за рахунок істотного впливу інституціональних механізмів [5, с. 31]. Ми, природно, не ставимо завдання сформувати модель або стратегію розробки збалансованої інноваційної економіки та запропонувати найоптимальніші методи державного регулювання української економіки, оскільки чітко розуміємо, що їх розробка є завданням великих наукових колективів — економістів, юристів, громадських організацій та ін. Своїм дослідженням ми лише звертаємо увагу на неконструктивність недооцінки відзначених обставин, особливо в умовах трансформаційної економіки.

Існуючі реалії відкидають спрощене розуміння рівнів і механізмів регулювання складного економічного механізму, динамічного за своєю природою. Закономірно постають запитання: хто регулює економічну діяльність підприємств, які перебувають у державній власності? де, як і за які кошти вони отримують необхідні виробничі ресурси? кому і за якою ціною вони продають вироблений продукт?

На нашу думку, відповіді на ці запитання варто шукати в осмисленні ролі та значення державної власності в українській економіці. Розглядаючи функції держави у регулюванні економіки, доцільно виділити важливий аспект її діяльності — функціонування державної власності, яка, у свою чергу, є основою реалізації функцій держави. У системі державного регулювання економіки її державний сектор займає особливе місце. З одного боку, він виступає як об'єкт державного регулювання у країні, де держава є повноважним власником і підприємцем, а з іншого — забезпечує реалізацію ряду рішень і заходів Уряду України, які стосуються комерційного сектора або зачіпають інтереси нації та економіки в цілому. Слід також враховувати, що державний сектор економіки більш дієво реагує на залучення до економічного розвитку її інноваційного сектора, який поки що перебуває переважно в державній власності. Реалії свідчать, що вплив інноваційних процесів позначається не тільки на виробництві, а й практично на всіх аспектах суспільного життя. Вдосконалюється структура споживання як матеріальних благ, так і послуг. Розвивається політична культура. Динамічно змінюються правові, етичні та естетичні норми. Інноваційні процеси набувають загальнодержавного значення з огляду на тотожність здатності нації до прогресу та її здатності продукувати і впроваджувати нововведення.

Інноваційні процеси набирають дедалі більшого соціального звучання. Поряд з тим, що вже відзначене економічне зростання, яке генерується інноваціями, нововведення дають змогу підняти рівень життя населення, нерідко сприяють вирішенню проблем зайнятості за рахунок створення нових високооплачуваних робочих місць. Підвищується рівень освіти та охорони здоров'я. Крім того, у нинішній історичний період процес поширення інновацій є одним з елементів, які пов'язують різноманітних соціальних і економічних суб'єктів у єдине ціле, забезпечують єдність нації, в багатьох випадках пом'якшують соціальні суперечності й конфлікти. Отже, вплив інноваційних процесів на соціальну

стабільність в українському суспільстві сумнівів не викликає.

Але, визначаючи місце державного регулювання інноваційного розвитку, слід мати на увазі, що межі державної власності досить рухливі. Вони зумовлюються недоліками регулювання й відтворення соціально-економічної системи в цілому, особливо її інноваційного сектора, який здебільшого перебуває в державній власності. Це пов'язано із взаємопроникненням державного і приватного капіталів, з не завжди чітким визначенням інституціонального статусу інноваційної організації, а виражається у чергуванні фаз націоналізації та денационалізації тощо.

Інтенсивність інноваційних процесів у сучасному світі значно загострила екологічні проблеми. Антропогенне навантаження на навколишнє природне середовище з ряду напрямів наближується до критичної межі, за якою неминуче порушується нормальний кругообіг речовин у природі. Тим часом тільки на інноваційному шляху можна гармонізувати відносини між людиною і природою. Науково-технічні досягнення дають змогу зменшити використання невідновних ресурсів і шкідливі викиди за рахунок раціоналізації структури виробництва й споживання, а також поширення рециклічних технологій. Ці проблеми є особливо актуальними з огляду на прийняття світовим співтовариством концепції сталого розвитку у XXI ст., яка передбачає стабільну екологічну рівновагу. Отже, вплив інновацій на навколишнє природне середовище також не можна не враховувати.

Минуле століття відзначено широкомасштабною інтернаціоналізацією господарського життя. На сучасному етапі глибина інтеграційних процесів у світі залежить від випереджального розвитку інновацій. Кооперація різних країн в інноваційній сфері має широкий спектр форм, таких як: об'єднання ресурсів з метою одержання нових науково-технічних результатів; міжнародний трансфер технологій у матеріалізованій та інших формах; створення світової науково-інноваційної інфраструктури; здійснення інновацій, що мають глобальний характер за самою своєю суттю тощо. При сучасних масштабах НТП більшість із інноваційних проектів не спроможна здійснити одна, навіть найрозвинутіша, країна. Активізація міжнародного науково-технічного співробітництва істотно підвищує загальнодержавне значення інноваційних процесів.

Однак, повноцінна інтеграція у світові інноваційні процеси не можлива без наявності в країні адекватної науково-технологічної бази, а також механізмів, які забезпечували б сприйняття інновацій із-за кордону. Рівень і ефективність включення держави до міжнародного поділу праці характеризуються її позицією на світових ринках товарів і послуг, а також наявністю кваліфікованих спеціалістів. Така позиція дедалі менше визначається ексклюзивним володінням природними ресурсами або іншими тимчасовими перевагами екстенсивного характеру і дедалі більше — інноваціями, що забезпечують конкурентоспроможність продукції. Інакше кажучи, інновації продукують залежність глобальної конкурентоспроможності національної економіки від рівня розвитку інноваційних процесів [6, с. 55].

На сьогодні здатність до інновацій стала однією з найважливіших детермінант безпеки держави. Це стано-

вище має як зовнішню, так і внутрішню складові. Щодо міжнародного аспекту питання, то тут ідеться про забезпечення науково-технологічної безпеки, тобто наявності у країни досить потужного науково-інноваційного потенціалу, який давав би змогу протистояти будь-якому диктату ззовні, пов'язаному з обмеженням доступу до передових технологій та з розривом основних із сформованих технологічних ланцюгів. Особливо великим є значення розвитку науково-інноваційного потенціалу для зміцнення обороноздатності країни. Водночас інтернаціоналізація науково-технічних та інноваційних процесів зменшує загрозу конфліктів унаслідок посилення технологічної взаємозалежності країн. Внутрішній аспект питання пов'язаний з поширенням нововведень, які дають змогу запобігти катастрофам, стихійним лихам, терористичним актам та іншим протиправним діям, а також звести до мінімуму їх негативні наслідки.

Таким чином, не можна не враховувати взаємозв'язку рівнів науково-інноваційного потенціалу країни й національної безпеки.

ВИСНОВКИ

Отже, окреслені складові інноваційного об'єкта та широта спектра аспектів регулювання зумовлюють необхідність участі держави в інноваційних процесах, розробки системи цільових настанов і засобів їх здійснення, тобто розробки державної інноваційної політики. Під державною інноваційною політикою розуміється комплекс цілей, а також методів впливу державних структур на економіку й суспільство в цілому, пов'язаних з ініціюванням інноваційних процесів і підвищенням їх економічної та соціальної ефективності. У зв'язку із цим варто особливо відзначити комплексність, взаємопов'язаність інструментів державної інноваційної політики. Як правило, спонтанні, ізольовані заходи щодо стимулювання інновацій, навіть дуже радикальні, є малорезультативними, а найчастіше дають ефект, протилежний очікуваному.

Література:

1. Довбня С.Б., Ковзель К.А. Новий підхід до оцінки економічної ефективності інвестиційних проектів // *Фінанси України*. — 2007. — №7 (140). — С. 62—72.
2. Завлин П.Н. Обеспечение стимулирования инновационной деятельности // *Проблемы науки*. — 1999. — № 10. — С. 15.
3. Корецький М.Х. Державний інструментарій регулювання інноваційного розвитку підприємств // *Менеджер*. Вісник Донецького державного університету управління. — 2004. — №3(29). — С. 84—90.
4. Макаров Э.П. Информатизация инновационной деятельности / *Управление инновациями. Становление и развитие малой технологической фирмы*. — М.: АНХ, 1999. — С. 223—224.
5. Онищенко В.О., Пазинич В.І. Методичні підходи до оцінки інноваційного змісту інвестиційних проектів розвитку суб'єктів господарювання // *Фінанси України*. — 2006. — №7. — С. 30—33.
6. Хаустов В.К., Панфілова Т.О. Інноваційні процеси в Україні: реалії і перспективи розвитку // *Економіст*. — 2002. — № 3. — С. 54—59.

Стаття надійшла до редакції 17.06.2010 р.